VALENTIN ROMAN

FENOMENALIZĂRI ALE OMONIMIEI ŞI AMBIGUITĂȚII SINTACTICE (II)[1]

B. LA NIVEL INTERPROPOZIȚIONAL

1. Propoziții subordonate omonime

Omonimia sintactică se manifestă şi la nivelul frastic, însă există puține studii de specialitate în lingvistica noastră care să o abordeze (printre puținele: Hodiş 1970, p. 44–47 şi Hoarță Cărăuşu 2005, p. 50–52).

Astfel, se pot distinge următoarele tipuri de ambiguitate la nivelul propozițiilor subordonate:

(a) Propoziții ambigue subordonate unei propoziții principale:

(1) ***Când venii**, el plecă.*

Propoziția subordonată *când venii* poate admite două interpretări: circumstanțială temporală, dacă arată timpul când se petrece acțiunea, şi circumstanțială cauzală, dacă arată motivul acțiunii exprimate de verbul *plecă*.

(2) *Ne-ar lovi **dacă am spune adevărul**.*

Propoziția subordonată *dacă am spune adevărul* admite tot două soluții: cauzală şi condițională. Interpretarea condițională este reliefată de faptul că predicatul celei de-a doua propoziții este la modul condițional-optativ.

(3) *Voi şti **când vei veni*** (Hodiş 1970, p. 28).

Propoziția subordonată *când vei veni* admite două interpretări: completivă directă şi circumstanțială temporală.

Analizând această propoziție, Viorel Hodiş (*ibidem*) consideră că omonimia sintactică îşi are originea în raportul tranzitivitate absolută – tranzitivitate relativă: *Subordonata **când vei veni** poate fi receptată de interlocutor, cu egale şanse, fie completivă directă, când verbul regent e analizat drept tranzitiv relativ, fie circumstanțială temporală, grație analizei (tot atât de posibile) a aceluiaşi verb regent ca tranzitiv absolut*.

În ceea ce ne priveşte, considerăm că există verbe tranzitive şi intranzitive (nu tranzitive absolute şi tranzitive relative), iar *valența unui verb tranzitiv trebuie*

---

[1] Pentru partea I, vezi „Dacoromania", serie nouă, XVII, 2012, nr. 1, Cluj-Napoca, p. 68–80.

DACOROMANIA, serie nouă, XVIII, 2013, nr. 2, Cluj-Napoca, p. 132–137

completată în mod obligatoriu, nu facultativ (Hoarță Cărăuşu 2005, p. 44). Credem că, în exemplul de mai sus, dubla interpretare semantico-sintactică este posibilă din rațiuni prozodice; variația de intonație este cea care permite acest lucru. Inserând în regentă adverbul corelativ *atunci*, subordonata va avea o singură interpretare: circumstanțială de timp.

Luminița Hoarță Cărăuşu (2005, p. 45) apreciază că „fraza în discuție are două interpretări sintactice numai dacă avem în vedere faptul că *structura de suprafață* ***Voi şti când vei veni*** conține structura de adâncime ***Voi şti asta când vei veni***. În acest caz, propoziția ***când vei veni*** poate fi fie circumstanțială temporală a acțiunii exprimate de verbul *a şti*, fie apozitivă, explicând antecedentul *asta*".

(4) *Putem **să ne ducem**, că n-are să ne omoare* (*ibidem*).

Propoziția subordonată *să ne ducem* poate fi analizată ca o completivă directă, cu regent verbul tranzitiv *putem*, şi apozitivă, dacă vom considera că structura de suprafață dată conține structura de adâncime: ***Asta** putem să ne ducem.* (unde apozitiva explică antecedentul *asta*) (vezi *ibidem*, p. 46).

(5) *Părea **că a învățat**.*

Propoziția subordonată *că a învățat* admite două interpretări: subiectivă – *Se părea **că a învățat**.* şi predicativă – *El/ea părea **că a învățat**.*

(b) Propoziții ambigue subordonate unei propoziții subordonate:

*Ar veni să ne lovească **dacă am spune adevărul**.*

Fraza poate conține următoarea schemă sintactică: principală + finală + condițională/cauzală.

După numărul propozițiilor ambigue din frază, se pot distinge (*ibidem*, p. 51):

(a) fraze care conțin o singură propoziție ambiguă (vezi frazele de mai sus);

(b) fraze care conțin două sau mai multe propoziții ambigue.

*Tu să şezi la grajd, nedeslipit, şi să îngrijeşti de calul meu ca de ochii din cap, că **de-oi veni pe-acolo** şi **de n-oi găsi trebile făcute după plac**, vai de pielea ta are să fie*[2].

Propozițiile subordonate introduse prin *de* şi aflate în raport de coordonare copulativă admit două interpretări: condițională şi temporală.

Despre omonimie sintactică se poate vorbi şi în cazul propozițiilor subordonate introduse prin pro-adverbe/adverbe relative[3], având ca regent un verb impersonal sau o expresie verbală impersonală. În fraza: *E bine **când înveți***, subordonata poate fi interpretată ca subiectivă sau ca temporală. Maria Vulişici

[2] Exemplu preluat din Draşoveanu, Dumitraşcu, Zdrenghea 1966, p. 83.

[3] În legătură cu noțiunile *pro-adverb* şi *pro-adjectiv*, vezi M. Vulişici Alexandrescu, articolele citate în bibliografie.

Alexandrescu (1995, p. 64) propune ca mijloc de dezambiguizare posibilitatea inserării în regentă a unui corelativ adverbial: *E bine* ***atunci/Atunci*** *e bine* ***când învești***. Aici, propoziția subordonată nu poate fi decât temporală.

Pe lângă acest procedeu al inserției lexematice, Maria Petrescu (2003, p. 248) aduce şi alte argumente pentru considerarea propozițiilor de acest fel ca fiind circumstanțiale:

(a) semantismul jonctivului, care impune felul subordonatei: *E bine* ***cum scrii***. – CM; *E bine* ***când înveți***. – CT; *E bine* ***unde locuieşti***. – CL; *Îi place* ***unde locuieşti***. – CL;

(b) posibilitatea inserării subiectivei: *E bine* [să renovezi] ***unde locuieşti***.

Contragerea, frecvent întâlnită în practica analizei şcolare, nu poate fi considerată un mijloc de dezambiguizare: *E bine* ***cum scrii*** – (a) *E bine* ***aşa*** – CM şi (b) *E bine* ***asta*** – SB.

Suntem de părere că, în situații de acest tip, cel mai util mijloc de dezambiguizare este contextul lingvistic şi extralingvistic, coroborat cu morfemele suprasegmentale (intonația, pauza şi accentul frastic). Un enunț admite mai multe interpretări numai dacă îl desprindem din contextul său lingvistic, necunoscându-l nici pe cel extralingvistic. Deşi o anumită secvență se constituie în ambiguitate sintactică în planul comunicării orale, aceasta se dezambiguizează prin apelul la mijloacele mai sus enunțate.

O intonație ascendentă a subordonatei şi accentul frastic pe pro-adverbele/adverbele relative (*unde*, *când*, *cum*), devenite, în unele situații, conjuncții subordonatoare, întrucât au suferit un proces de desemantizare, potențează valoarea circumstanțială, iar intonația descendentă evidențiază valoarea de propoziție subiectivă.

Astfel, unele dintre propozițiile ambigue se pot dezambiguiza prin apelul la elementele prozodice (mai ales intonația), prin configurarea unui context extralingvistic mai larg, iar altele admit, pur şi simplu, două interpretări semantico-sintactice:

> [***Dacă*** *se întâmplă ceva*[1]] [***de care*** *tu să nu iei cunoştință*[2]] / *e*[3] / [***ca şi cum*** *n-ar exista*[4].] (*apud* Dragomirescu 1975, p. 103).
>
> Soluții: – 1. SB, 2. AT, 3. PP, 4. PR; – 1. CȚ, 2. AT, 3. PP, 4. CM comparativă condițională
>
> [*Şi* ***dacă*** *ramuri bat în geam*[1]]
> *Şi* [√***dacă*** *se cutremur plopii*[2]]
> / *E*[3] / [***ca*** *în minte* ***să*** *te am*[4]]
> *Şi*-[√***ca*** *ncet* ***să*** *te apropii.*[5]][4]

---

[4] Exemplu comentat în Dumitraşcu 1968.

Soluții: – 1. SB, 2. SB, 3. PP, 4. CS, 5. CS; – 1. SB, 2. SB, 3. PP, 4. PR, 5. PR[5]; – 1. CȚ, 2. CȚ, 3. PP, 4. SB, 5. SB[6].

De cele mai multe ori, propozițiile subordonate circumstanțiale sunt cele care cumulează mai multe valori semantico-sintactice. Acest lucru se întâmplă, pe de o parte, datorită plurifuncționalității unor conjuncții subordonatoare, iar, pe de altă parte, datorită eterogenității semantico-sintactice a pro-adverbelor (în special, *unde*, *când*, *cum*). Ca urmare a acestui fapt, aceeaşi conjuncție subordonatoare şi acelaşi adverb relativ pot introduce subordonate diferite. Dacă subordonatele necircumstanțiale se deosebesc prin termenul regent, subordonatele circumstanțiale se deosebesc prin sensul relațional purtat de relatem. (Draşoveanu 1997, p. 21 şi urm.) „La aceste subordonate natura elementului regent contează mai puțin, de aceea după aceeaşi regentă pot apărea subordonate foarte diferite, deosebite prin elementul introductiv" (GLR 1966, vol. II, p. 258):

Vin ***unde vrei*** (circumstanțială temporală);

Vin ***când vrei*** (circumstanțială temporală);

Vin ***pentru că îmi ceri*** (circumstanțială cauzală);

Vin ***ca să vorbim*** (circumstanțială finală);

Vin ***dacă mă rogi*** (circumstanțială condițională);

Vin, ***deşi nu m-ai rugat*** (circumstanțială concesivă);

Vin ***după cum îmi ceri*** (circumstanțială modală).

Relevante pentru problematica noastră sunt acele subordonate circumstanțiale care, deşi au acelaşi relatem, permit mai multe interpretări semantico-sintactice.

În GLR 1966, p. 391–420 se rezervă un capitol intitulat *Principalele conjuncții ale limbii române*, în care se prezintă, detaliat, conjuncțiile coordonatoare şi subordonatoare, dar mai ales tipurile de propoziții pe care le pot lega acestea. Un capitol asemănător, intitulat *Valori contextuale*, găsim şi în GALR 2005, vol. I, p. 641–643, 647–651. Ambele tratate vorbesc despre *conjuncții subordonatoare specializate*, care introduc numai un anumit tip de subordonate (*fiindcă*, *deoarece*, *încât* etc.), şi *conjuncții subordonatoare nespecializate*, universale, care pot introduce subordonate diferite, purtătoare ale unor valori semantice mai variate (*că*, *să*, *dacă*, *de*).

În aceeaşi clasă a conjuncțiilor, provenite din alte părți de vorbire, sunt introduse, de către cele două lucrări, şi pro-adverbele relative *unde*, *când*, *cum*, *cât*. „Unele adverbe îşi pierd sensul originar când sunt folosite ca elemente de legătură. În această situație, funcțiunea de complement circumstanțial trece pe plan secundar" (GLR 1966, p. 319: *Lucrează* ***cum poate*** (circumstanțială modală – „cum modal"), ***Cum a ajuns****, s-a culcat* (circumstanțială temporală – „cum temporal"),

---

[5] Interpretare propusă de D. D. Draşoveanu, în Draşoveanu, Dumitraşcu, Zdrenghea 1966, p. 46–47.
[6] Interpretare propusă de Alexandru Steer (1999).

Cum nu a învăţat*, a luat notă mică* (circumstanţială cauzală – „cum cauzal”). În ultimele două enunţuri, adverbul relativ a suferit un proces de desemantizare, dobândind statut de conjuncţie subordonatoare. ***Cum ar fi****, tot trebuie să îl respecţi* (circumstanţială concesivă) etc.

În unele lucrări de specialitate[7], valorile semantico-sintactice pe care le pot avea diferitele propoziţii subordonate circumstanţiale sunt interpretate ca fiind *nuanţe.* În ceea ce ne priveşte, considerăm că aceste nuanţe sunt, de fapt, fenomenalizări ale omonimiei şi ambiguităţii sintactice. Iată câteva exemple (*apud* Goian 1992):

> ***Pe când tu te distrai****, eu munceam* (circumstanţială de timp cu nuanţă opoziţională);
>
> *A ajuns* ***odată cu cine plecase înainte*** (circumstanţială de timp cu nuanţă sociativă);
>
> *Sunt fericită acum,* ***cu cât nu mă aşteptam la asta*** (circumstanţială de mod cu nuanţă cauzală).

*

Obiectivele lucrării noastre au fost, pe de o parte, unele teoretice, iar, pe de altă parte, descriptive şi explicative. Inventarierea şi examinarea diverselor tipuri de ambiguitate obligă la judecarea cu atenţie a oricărei construcţii, atât în comunicarea orală, cât şi în cea scrisă.

Prin cele enunţate pe parcursul lucrării, suntem convinşi că omonimia sintactică, deşi o problemă de sintaxă, ar trebui studiată în relaţie cu fonetica, semantica, morfologia, pragmatica şi stilistica, în temeiul interdependenţei dintre compartimentele limbii.

Totodată, drept consecinţă a acestei interdependenţe, considerăm că descrierea sintaxei oricărei limbi ar trebui să aibă în vedere un capitol intitulat *Omonimia şi ambiguitatea sintactică.*

BIBLIOGRAFIE

Dragomirescu 1975 = Gh. N. Dragomirescu, *Mică enciclopedie a figurilor de stil*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Draşoveanu 1997 = D.D. Draşoveanu, *Teze şi antiteze în sintaxa limbii române*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.

Draşoveanu, Dumitraşcu, Zdrenghea 1966 = D. D. Draşoveanu, P. Dumitraşcu, M. Zdrenghea, *Analize gramaticale şi stilistice*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

Dumitraşcu 1968 = P. Dumitraşcu, *Analiza stilistică a poeziei lui M. Eminescu „Şi dacă...”*, în StUBB, series Philologia, fasc. 1, p. 39–46.

GLR 1966 = *Gramatica limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R.

GALR 2005 = *Gramatica limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Goian 1992 = Maria Emilia Goian, *Limba română. Probleme de sintaxă*, Bucureşti, Editura Recif.

[7] Goian 1992; GLR 1966 ş.a.

Hoarță Cărăuşu 2005 = Luminița Hoarță Cărăuşu, *Limba şi literatura română. Curs de sintaxă a limbii române: sinonimia şi omonimia sintactică*, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
Hodiş 1970 = Viorel Hodiş, *Propoziții subordonate omonime*, în CL, XIX, nr. 1, p. 27–30.
Neamțu 2007 = G.G. Neamțu, *Teoria şi practica analizei gramaticale. Distincții şi... distincții*. Ediția a II-a, Piteşti, Editura Paralela 45.
Petrescu 2003 = Maria Petrescu, *Subiective sau circumstanțiale subordonate introduse prin* ***dacă, unde, când***, în „Annales Universitatis Apulensis”, series Philologica, IV, nr. 1, p. 237–243.
Steer 1999 = Alexandru Steer, *„Şi dacă ramuri bat în geam...”. Un „****şi*** *iterativum”*, în „Adevărul literar şi artistic”, 2 martie, p. 8–9.
Vulişici Alexandrescu 1995 = Maria Vulişici Alexandrescu, *Sintaxa limbii române*, Oradea, Imprimeria de Vest.
Vulişici Alexandrescu 1997–2000 = Maria Vulişici Alexandrescu, *Numele predicativ exprimat prin adverb*, în „Analele Universității din Oradea”, Filologie, IV, p. 5–14.
Vulişici Alexandrescu 2001 = Maria Vulişici Alexandrescu, *O posibilă valoare morfologică a lui „cum”*, în „Analele Universității din Oradea”. Volum omagial, I, p. 471–473.
Vulişici Alexandrescu 2001 = Maria Vulişici Alexandrescu, *CUM – conectiv interpropozițional*, în „Analele Universității din Oradea”, Limba şi literatura română, I, p. 156–163.

ASPECTS OF SYNTACTICAL HOMONYMY AND AMBIGUITY (II)
(Abstract)

In this article we discuss about some situations of syntactical ambiguity: the Subjective Genitive versus Objective Genitive, the ambiguity of the Gerund, the syntactical ambiguity generated by interpreting the Gerundial Predicative Adjunct, the ambiguity of the Participle, the Genitive Nominal Attribute versus the Dative Indirect Object, the Dative Pronominal Attribute versus the Dative Indirect Object, the homonymous subordinate clauses.

Cuvinte-cheie: *omonimie sintactică*, *ambiguitate*, *dezambiguizare*, *competență lingvistică*, *GTG*, *structură de suprafață*, *structură de adâncime.*
Keywords: *syntactical homonymy*, *ambiguity*, *disambiguation*, *linguistic competence*, *GTG*, *surface structure*, *deep structure.*

Universitatea „Babeş-Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31
valentin.roman31@yahoo.com